

”Geriatrisk Juridik”
Geriatriskt Forum, Läkaresällskapet
13 september 2018

- Karin Sparring Björkstén
- Medicine Doktor
- Specialist i allmän psykiatri,
geriatrik och äldrepsykiatri
- NVS, Karolinska Institutet,
Stockholm

Framtiden

- Åldersexplosionen
- Enastående utveckling av sjukvården
- Extremt få vårdplatser per person jämfört med OECD-länderna
- Frivilligarbete inte självklart längre
- Svårt att rekrytera gode män
- Migration – många flyttar jorden runt och har familjen spridd över världen
- Alla som kan måste sköta sin egna och närståendes angelägenheter
- Lagen måste underlätta - framtidsfullmakter
- Lagstiftning om rättshandlingsförmåga behövs

Riksdagen är lagstiftare
Lagen står för svenska värderingar

- Lagtexter finns på Riksdagens hemsida och på andra hemsidor
- Moderna lagar är lätta att läsa
- Läs dem!
- En lag behåller sitt ursprungsårtal även om den revideras efter hand, t.ex. Föräldrabalken (1949:381)

Särskild lagstiftning om demens saknas

**Svensk lag gäller alla i
Sverige om inte
undantag regleras i lag**

SOU 2006:110

Regler för skydd och
rättssäkerhet för personer
med demenssjukdom

Detta lagförslag har aldrig
lagt till Riksdagen för beslut

Diskrimineringslag (2008:567)

Lagens ändamål

1 § Denna lag har till ändamål att
motverka diskriminering
och på andra sätt främja lika rättigheter och
möjligheter oavsett kön, könsöverskridande
identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet,
religion eller annan trosuppfattning,
funktionsnedsättning, sexuell läggning eller
ålder.

Lag (2014:958).

**2 § Den offentliga
makten ska utövas
med respekt för alla
människors lika
värde och för den
enskilda människans
frihet och värdighet.**

*Jfr HSL 2a§ Hälso-
och sjukvården skall
"bygga på respekt
för patientens
självbestämmande
och integritet"*

1 kap. Statsskickets grunder

Kroppslig integritet och rörelsefrihet

4 § Dödsstraff får inte förekomma.

5 § Var och en är skyddad mot **kroppsstraff**. Ingen får heller utsättas för **tortyr** eller för **medicinsk påverkan i syfte att framtvinga eller hindra yttranden**.

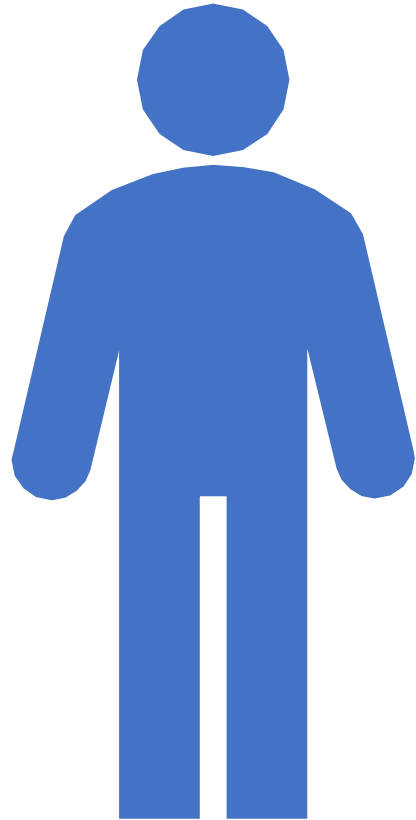
Kroppslig integritet och rörelsefrihet

- 6 § Var och en är gentemot det allmänna **skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp**.....
- Utöver vad som föreskrivs i första stycket är var och en gentemot det allmänna **skyddad mot betydande intrång i den personliga integriteten, om det sker utan samtycke** och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden.

Övervakning – vänd på perspektivet !

- Är det **etiskt att övervaka** personer med demens med GPS så de kan gå omkring ute som de vill?
- Är det **etiskt att inte använda modern teknik** för ge demenssjuka ett så bra och säkert liv som möjligt bara för att de inte förstår vad GPS är?

Den största integritetskränkningen är väl att inte förstå vad som händer omkring en

Respektfull användning av teknik kan skydda integritet!

Kroppslig integritet och rörelsefrihet

8 § Var och en är gentemot det allmänna **skyddad mot frihetsberövanden**. Den som är svensk medborgare är även i övrigt tillförsäkrad frihet att förflytta sig inom riket och att lämna det

Regeringsformen

Socialstyrelsens
hemsida

- Frågor och svar om tvångs- och skyddsåtgärder inom vård och omsorg av vuxna
- Bra!

Anhörigas befogenheter

I många äktenskap/samborelationer har man ömsesidiga fullmakter, automatiska betalningar av löpande kostnader, och gemensamma konton

Alla borde kontinuerligt se över dessa

Kontrollera vem som står för kontrakt och abonnemang av olika slag!

Skall det vara båda eller bara en ?

Blanda inte ihop privatekonomi med bolag!

Äktenskapsbalken 6 Kap, 4 §

- Kan den ena maken på grund av sjukdom eller bortavaro inte själv sköta sina angelägenheter och fattas det medel för familjens underhåll,
- får den andra maken i behövlig omfattning
- lyfta den sjuka eller bortavavarande makens inkomst och avkastning av dennes egendom samt kvittera ut banktillgodohavanden och andra penningmedel.

Anhörigas behörighet att rättshandla i vissa fall

Föräldrabalken 17 kap.

---

1 § ”Om det är uppenbart att någon på grund av *sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller något liknande förhållande* inte längre har förmåga att ha hand om sina ekonomiska angelägenheter, är en anhörig behörig att för den enskilde vidta ordinära rättshandlingar med anknytning till dennes dagliga livsföring.”

”Det är den anhörige som ska bedöma om behörigheten gäller.” *Lag (2017:311)*.

Anhörigas behörighet att rättshandla i vissa fall

Föräldrabalken 17 kap.

---

2 § Behörigheten enligt 1 § gäller i tur och ordning för

1. make eller sambo,
2. barn,
3. barnbarn,
4. föräldrar,
5. syskon, och
6. syskonbarn.

Anhörigas behörighet att rättshandla i vissa fall

Föräldrabalken 17 kap.

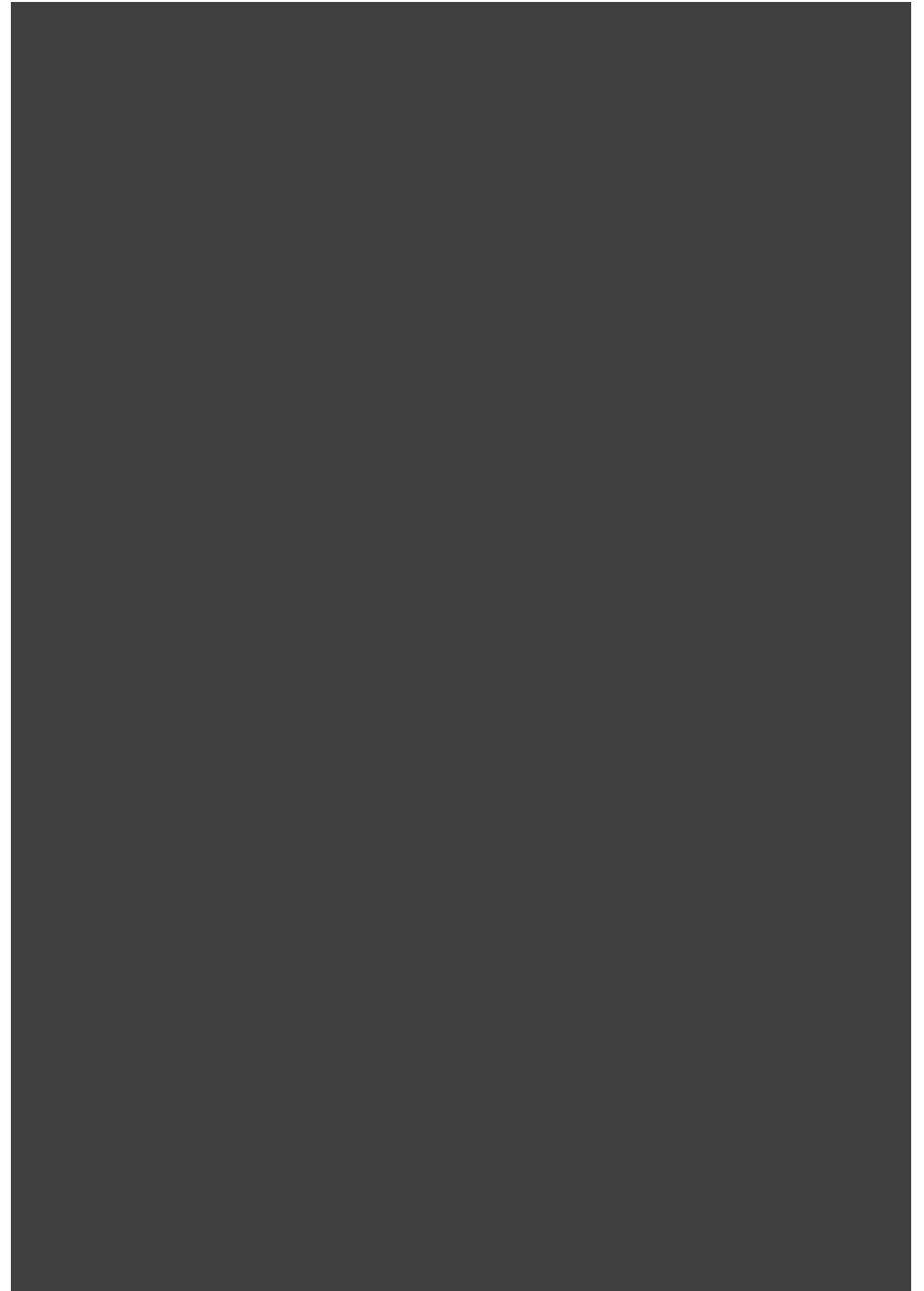
Behörighetens omfattning i vissa fall

---

3 § Behörigheten för en anhörig gäller inte i de frågor där den enskilde företräds av en god man enligt 11 kap. 4 §, en förvaltare eller en framtidsfullmaktshavare. *Lag (2017:311).*

Framtidsfullmakter

Fullmakt

- Den som har rättshandlingsförmåga kan skriva fullmakt

Rättshandlingsförmåga

Man skall ha rättshandlingsförmåga för att fatta bindande beslut

---

Det saknas medicinska och juridiska direktiv (utom för barn och den som har förvaltare)

Individuell bedömning varje gång

Fri bevisföring i Sverige

Kan drivas i tingsrätt (testamente, avtal)

Det finns ett starkt behov av riktlinjer för bedömning av rättshandlingsförmåga

Medicinska riktlinjer

Lagstiftning

Lagförslaget "Regler för skydd och rättssäkerhet för personer med demenssjukdom" 2006 innehöll ingenting om bedömning av rättshandlingsförmåga

The Mental Capacity Act England & Wales 2007 kan lära oss mycket

Lag (2017:310) om framtidsfullmakter

---

1 § En framtidsfullmakt är en fullmakt som någon (fullmaktsgivaren) ger åt en fysisk person (fullmaktshavaren) att företräda fullmaktsgivaren för det fall han eller hon på grund av

---

sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller något liknande förhållande

---

varaktigt och i huvudsak inte längre har förmåga att ha hand om de angelägenheter som fullmakten avser.

Lag (2017:310) om framtidsfullmakter

2 § ”En framtidsfullmakt får omfatta **ekonomiska och personliga angelägenheter**.

Fullmaktshavaren ska **bevaka fullmaktsgivarens rätt** i de angelägenheter som framtidsfullmakten omfattar...”

En framtidfullmakt får inte omfatta frågor som rör

- Sjukvård
- Tandvård
- Att ingå äktenskap
- Att bekräfta faderskap
- Att upprätta testamente
liknande frågor av
utpräglat personlig
karaktär

Lag (2017:310) om framtidsfullmakter

---

3 § Den som har fyllt 18 år och har förmåga att ha hand om sina angelägenheter får upprätta en framtidsfullmakt.

---

4 § En framtidsfullmakt ska vara skriftlig.

”två vittnens samtidiga närvaro”

Lag (2017:310) om framtidsfullmakter

5 § Av en framtidsfullmakt ska det framgå

1. att det är fråga om en framtidsfullmakt,

2. vem eller vilka som är fullmaktshavare,

3. vilka angelägenheter fullmakten omfattar, och

4. vilka övriga villkor som gäller.

Lag (2017:310) om framtidsfullmakter

Hur en framtidsfullmakt träder i kraft

---

9 § Om en framtidsfullmakt uppfyller kraven i 3 och 4 §§, träder den i kraft när fullmaktsgivarens situation är sådan som anges i 1 §.

Det är fullmaktshavaren som ska bedöma om framtidsfullmakten har trätt i kraft. Detta gäller inte om det i fullmakten har bestämts att ikraftträdandet ska prövas av domstol eller fullmaktshavaren annars begär en sådan prövning.

Lag (2017:310) om framtidssfullmakter

- **11 §** Tingsrätten ska på ansökan av fullmaktshavaren besluta att framtidssfullmakten har trätt i kraft, om förutsättningarna enligt 9 § första stycket är uppfyllda.

Lag (2017:310) om
framtidfullmakter

- **13 §** Rätten ska inhämta ett läkarintyg eller någon annan likvärdig utredning beträffande fullmaktsgivarens hälsotillstånd, om det inte är uppenbart obehövligt.

Lag (2017:310) om
framtidfullmakter

- **25 §** Fullmaktshavaren ska på begäran av överförmyndaren lämna redovisning för sitt uppdrag och upplysningar om fullmaktsförhållandet och vidtagna åtgärder.

Lag (2017:310) om
framtidfullmakter
26 §

**Överförmyndaren får besluta att
framtidfullmakten helt eller delvis inte
längre får brukas av fullmaktshavaren,**

om han eller hon vid fullgörandet av
uppdraget har gjort sig **skyldig till
missbruk eller allvarlig försummelse** eller
annars visat sig vara oförmögen att ta till
vara fullmaktsgivarens intressen.

Föräldrabalken (1949:381)
God man och förvaltare

Omyndigförklaring
avskaffades 1989

Föräldrabalken (1949:381)

---

11 Kap 4 §

Om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person, skall rätten, om det behövs, besluta att anordna godmanskap för honom eller henne. Ett sådant beslut får inte meddelas utan samtycke av den för vilken godmanskap skall anordnas, om inte den enskildes tillstånd hindrar att hans eller hennes mening inhämtas.

Föräldrabalken (1949:381)

---

11 Kap 7 §

Om någon som befinner sig i en sådan situation som anges i 4 § är ur stånd att vårda sig eller sin egendom, får rätten besluta att anordna förvaltarskap för honom eller henne.

Förvaltarskap får dock inte anordnas, om det är tillräckligt att godmanskap anordnas eller att den enskilde på något annat, mindre ingripande sätt får hjälp.

Vad är skillnaden?

- *God man*
- skall göra som huvudmannen vill
- Huvudmannen bibehåller sin rättshandlingsförmåga
- Har rätt att sparka sin gode man om läkarintyget säger att man förstår vad saken gäller
- Förvaltare
- bestämmer över huvudmannen
- Huvudmannen mister sin rättshandlingsförmåga i de avseenden förvaltarskapet avser
- Skall omprövas årligen

Anmälningsskyldighet om behov god man /förvaltare är borttagen för sjukvården

Finns kvar för Socialtjänsten

Socialtjänstförordningen

5 kap 3 § och LSS 15 § 6 p

Socialnämnden skall anmäla till överförmyndaren om den finner

1. att god man eller förvaltare enligt *föräldrabalken* bör förordnas för någon,

2. att någon inte längre bör ha förvaltare

Vem får besluta om flytt till säbo?

Anhöriga?

Innehavare av
framtidfullmakt?

God man?

Förvaltare?

Socialtjänsten?

Vem får besluta om medicinsk behandling?

Anhöriga?

Innehavare av
framtidfullmakt?

God man?

Förvaltare?

Socialtjänsten?

TESTAMENTE

- "Ett testamente gäller inte, om det uppkommit under påverkan av en psykisk störning"

- Ärvdabalken 13 Kap 2 §

TESTAMENTE

- ”Har någon tvungit testator att upprätta testamentet eller förmått honom därtill genom missbruk av hans oförstånd, viljesvaghet, eller beroendeställning, är testamentet ej gällande.”

Ärvidabalken 13 Kap 3 §

Lag (1924:323) om verkan av
avtal, som slutits under
påverkan av en psykisk
störning

**Ett avtal som någon har ingått under
påverkan av en psykisk störning är
ogiltigt.**

**Var och en skall då lämna tillbaka vad
han har tagit emot eller, om det inte
kan ske, betala ersättning för dess
värde.**

Ocker

- ”Har någon begagnat sig av **annans trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning**
- till att taga eller betinga sig förmåner, vilka stå i uppenbart missförhållande till det vederlag, som må hava blivit erlagt eller utfäst, eller för vilka något vederlag ej skall utgå,
- vare rättshandling, som sålunda tillkommit, icke gällande mot den förfördelade.”
- *Avtalslagen 1915:218, 3*
Kap, 31 §

Avtalslagens (1915) oskälighetsparagraf 36 §

- **”Avtalsvillkor får jämkas eller lämnas utan avseende, om villkoret är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt”**

Råd & Rön

Konsumentrådgivning

- ”I fråga om jämkning av vissa avtalsvillkor i konsumentförhållanden gäller dessutom 11 § lagen (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden. Lag (1994:1513).”

*Lagändring från
1 september 2018.
Skriftliga avtal blir
krav vid
telefonförsäljning*

- Det ska inte längre vara möjligt att ingå avtal muntligt med en telefonförsäljare om det är försäljaren som kontaktar konsumenten.
- I och med ändringarna kommer säljaren att behöva skicka en bekräftelse i skriftlig form, till exempel via post eller e-post.
- Konsumenten måste sedan skriftligen acceptera avtalet innan det är giltigt.
- Det här gäller för varor och tjänster som omfattas av distansavtalslagen.

Äktenskapet är det största avtal vi ingår!

- Får man ha bröllop på demens-boendet ?

ÄKTENSKAPSHINDER

- **Hindersprövning före ingående av äktenskap görs av Skattemyndigheten**
- **Ingen bedömning görs om man förstår vad det handlar om**

”En präst, som vigte en senil-dement person...”

”I propositionen angavs att

det oskrivna kravet för en överenskommelse om äktenskap, nämligen att

parterna besitter rättslig handlingsförmåga, alltjämt skulle gälla;

vigsel skulle därför vägras, sades det, om någon av parterna saknade rättslig handlingsförmåga-t.ex. på grund av sinnessjukdom, allvarlig psykisk utvecklingsstörning eller tillfällig rubbning av själsverksamheten såsom berusning.”

Högsta Domstolen 1994:23